

Nog geen 30 centimeter hoog is de nieuwe aanwinst van Museum Catharijneconvent. Het is een intiem tafereel van Maria met het Christuskind.

Maria houdt een bijbel in haar linkerhand en beroert met de vingers van haar rechterhand

de schouders van het staande kind, dat zijn hand op het boek legt. Pas in tweede instantie valt een bijzonder detail op in de geplooid gewaden: de tuniek van het Christuskind valt zo ver open dat zijn naakte onderlichaam is te zien.

Superieure beeldhouwkunst uit de 15de eeuw

Een spoedaanvraag voor Museum Catharijneconvent

Conservator Micha Leeftang van Museum Catharijneconvent beseft hoe ze straalt als ze met het beeld poseert voor de fotografe. 'Ik lijk wel een trotse moeder!' Ze bekijkt de nieuwe aanwinst met prof. dr. Herman Pleij, die als gast-conservator werkt aan de tentoonstelling *De zomer van Herman Pleij*. Aan de hand van objecten uit de verzameling van het Catharijneconvent, voor het merendeel afkomstig uit het depot, belicht Pleij een aantal thema's die iets vertellen over de Lage Landen van de 15de en 16de eeuw en indirect ook iets over het Nederland van nu. De recent verworven sculptuur zal een centrale plaats in de tentoonstelling innemen.

Het beeld van Maria met het Christuskind is pas sinds kort in Utrecht. In februari van dit jaar, drie weken voor de kunst- en antiekbeurs TEFAF in Maastricht van start ging, werd het aangeboden aan Museum Catharijneconvent. Leeftang kende het beeld al langer, want het maakte deel uit van de tentoonstelling die zij in 2012 over Utrechtse beeldhouwkunst rond 1500 organiseerde. Toen was het niet te koop, nu wel. Enkele spannende weken braken aan, want de handelaar – die wist dat het opmerkelijke beeld in Maastricht snel een koper zou vinden – gaf het museum tot de opening van de beurs de tijd om het geld bij elkaar te krijgen. Leeftang: 'We hebben een legaat voor aankopen gekregen, maar de voorwaarde was dat dit voor 50% van de aankoopprijs mocht worden gebruikt en dat de andere 50% van de fondsen moest komen. Ik ben gaan onderhandelen over de prijs en heb ook meteen een spoedaanvraag bij de Vereniging Rembrandt ingediend. We zijn heel blij dat het is gelukt.'

BESCHILDERING

Hoewel Leeftang het beeld al eerder had gezien en beschreven, herkende ze het niet onmiddellijk toen ze het terugzag op de foto van de handelaar. Ik dacht:

'Wat een interessant beeld, maar wat komt het me bekend voor! Toen het bij ons in de tentoonstelling was, zag het er heel anders uit: het was beschilderd. Die 19de-eeuwse beschildering is kort voor de verkoop verwijderd.' Pleij: 'Er is voortdurend geknutseld aan dit soort beelden. In de klassieke oudheid en de middeleeuwen waren die beelden allemaal bont beschilderd. In later eeuwen zijn mensen die beelden gaan logen. Ze zien liever het kale hout met hier en daar een wormgaatje, dat ziet er authentieker uit.' Betreurt hij de schoonmaak? 'Ik vond het eigenlijk aantrekkelijker met die kleuren,' zegt Pleij. 'Die beschildering vertelt ook iets over de 19de eeuw, dus je ontnemt zo'n beeld iets van zijn geschiedenis met het verwijderen ervan.' Leeftang: 'Het was op een andere manier aantrekkelijk. Het beeld was door de verschil-

Micha Leeftang en Herman Pleij met het recent verworven Mariabeeld

---

Zittende Maria met staand Christuskind, Utrecht

Omgeving Adriaen van Wesel

ca. 1480. Eikenhout met restanten van oorspronkelijke polychromie,
H 28 cm

Bijdrage: € 19.750, waarvan € 10.000 uit het Schoufour-Martin Fonds
i.o. en € 9.750 uit het Mr. J.J.A.M. Kennis Fonds

MUSEUM CATHARIJNECONVENT, UTRECHT

Het beeld van de zittende Maria met staand Christuskind is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Schoufour-Martin Fonds i.o. en haar Mr. J.J.A.M. Kennis Fonds

---

lende kleuren beter leesbaar, maar die 19de-eeuwse beschildering was beschadigd, en allerlei details in het snijwerk waren dichtgesmeerd. Nu zijn die weer te zien, daar heeft het beeld echt bij gewonnen. Ook zijn nu sporen van de oorspronkelijke beschildering zichtbaar geworden. Op het gewaad van Maria zie je nog wat bladzilver zitten en op de gezichten zijn zelfs de bloesjes nog te zien.'

Wie kan de maker zijn geweest? Leeftang wijst op een ingebrand handje rechts op de voorkant van de stoel: 'Er is een enorme discussie over dit handje. Dat is het keurmerk van Antwerpen, maar dat betekent alleen dat het daar is verkocht, niet dat het daar ook is gemaakt.' Zij is ervan overtuigd dat de maker in de omgeving van de Utrechtse beeldhouwer Adriaen van Wesel (ca. 1417 - kort na 1490) moet worden gezocht, en dat was ook de reden dat zij dit object voor de verzameling van Museum Catharijneconvent wilde verwerven: 'Het is een Utrechts beeld dat perfect in de collectie past. De stijl, en dan vooral van het haar en het gezicht, komt overeen met die van Adriaen van Wesel. Mogelijk is het in zijn atelier gemaakt. De plooiwal is weliswaar hoekiger, maar dat zie je bij veel Utrechtse beelden.' Een Utrechtse oorsprong is niet in tegenspraak met de aanwezigheid van het Antwerpse merk, zegt Leeftang: 'Het is bekend dat er rond 1500 veel beelden vanuit Utrecht naar Antwerpen werden verscheept. Utrecht was in de late 15de en de vroege 16de eeuw het middelpunt van de Noordwest-Europese beeldhouwkunst. De beelden die hier werden gemaakt waren veel realistischer dan wat er elders werd geproduceerd, daar was vraag naar. Door het merk laat dit beeld iets zien van die internationale handel en de relatie met Antwerpen.'

'OSTENTATIO GENITALIUM'

Naast de hoge kwaliteit van het houtsnijwerk en de connectie tussen Utrecht en Antwerpen speelde ook de bijzondere iconografie een rol bij de aankoop. Bij andere Mariabeelden uit de middeleeuwen zit het kind op de arm, maar hier staat het en treedt het nadrukkelijk op de voorgrond. Pleij: 'In de meeste

Het beeld zoals
het eruit zag vóór
de restauratie

Maria's met kind zien we een kind dat herkenbaar is als een leuk peutertje, dat met zijn handjes met de pagina's van de bijbel speelt en ze een beetje verfrommelt. Dat idee is hier volledig verlaten. Hier is het kind al een mannetje dat onderwijzer is. Hij wijst op de bijbel om te laten zien dat hij heel goed weet wat hij op aarde komt doen.'

Een ander opvallend kenmerk is de openvallende tuniek, die het naakte onderlichaam van het kind aan de openbaarheid prijsgeeft. Nu is daar niets meer te zien, maar oorspronkelijk hebben daar genitaliën gezeten, zegt Pleij. Op een zeker moment is het beeld gekuist, zoals wel vaker gebeurde bij middeleeuwse voorstellingen van het naakte Christuskind. De aanwezigheid van genitaliën was niet ongewoon: 'In middeleeuwse schilderijen en beelden wordt het geslachtsdeel van het Christuskind heel vaak expliciet getoond, door Maria de beentjes te laten spreiden of de lendendoek opzij te laten schuiven. Dat deden ze om te laten zien dat het een echt mens is, een echte jongen: het Woord is vlees geworden.' Met het demon-

Kunstoragen

Annemarie Dalenoord (45)

Coördinator Vrienden en Fonds Museum Catharijneconvent.
Jonge meester van de Vereniging Rembrandt, lid sinds 2013

Wat is uw eerste kennismaking met kunst?

'Mijn moeder kan heel goed tekenen en schilderen. Zij nam mij al vroeg mee naar musea. Een van de bezoeken die me is bijgebleven, was aan het Haags Gemeentemuseum, daar kom ik nog steeds graag.'

Herinnert u zich nog uw eerste kunstreproductie?

'Ja, en die heb ik nog steeds, al hangt deze niet meer aan de muur. Het is een ingelijste reproductie van het *Meisje met de parel*, een dierbare herinnering aan de tijd dat ik bij het Mauritshuis werkte.'

Wat is uw eerste kunstaankoop?

'Die heb ik helaas nog niet kunnen doen. Wat ik thuis heb hangen, zijn vooral werken van mijn moeder.'

Naar welk museum gaat u graag terug?

'Onlangs was ik met een groep donateurs in het Noordbrabants Museum voor de Jheronimus Bosch-tentoonstelling. Die tentoonstelling was prachtig, maar ik was ook erg onder de indruk van het gebouw, dat is heel mooi geworden na de verbouwing. Ik wil daar zeker nog eens naar terug om rustig te kijken. Het museum staat nu echt weer op de kaart.'

Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'In Museum Catharijneconvent, waar ik nu werk, bestaan nog vele wensen voor aankopen, daar zou ik graag aan willen bijdragen. Maar voor welk museum het ook zou zijn, het zou in ieder geval om een belangrijk sleutelstuk voor die collectie moeten gaan.'

Tentoonstelling die ooit indruk heeft gemaakt?

'Dat is absoluut *Late Rembrandt* in het Rijksmuseum! Ik ben er een paar keer geweest om goed te kunnen kijken. Ook met mijn oudste dochter, die ook graag tekent, om haar te laten zien wat voor meesterwerken het zijn en hoe prachtig dat allemaal geschilderd is.'

Zou het ooit mogelijk zijn, wat zou u graag uit uw eigen verzameling aan een museum willen schenken, om iedereen van mee te kunnen laten genieten?

'Ik zou in de toekomst wel een mooi werk willen nalaten, maar ik ben niet echt een verzamelaar. Ik ga liever naar musea, om daar te genieten van de kunst en om kennis en inspiratie op te doen. En dat is ook precies de reden waarom ik de Vereniging Rembrandt steun.'

Detail met het keurmerk van Antwerpen

stratief tonen van het geslachtsdeel wordt tevens verwezen naar de besnijdenis van het Christuskind. Pleij heeft meer voorbeelden verzameld van dit motief ('ostentatio genitalium'), die hij zal laten zien en toelichten in zijn tentoonstelling.

Leefflang denkt dat het beeld mogelijk deel heeft uitgemaakt van een groter geheel, zoals een altaarretabel met scènes uit het leven van Jezus, dat wellicht functioneerde in een privékapel: 'Maria en het kind kijken allebei naar beneden, dus het was de bedoeling het beeld vanaf een iets lager punt te zien. Je wilt ervoor knielen.' Pleij: 'Dat was precies de bedoeling van die kunst. En ook het formaat wijst erop dat de gelovige in de buurt moest kunnen komen, dus je kunt denken aan een rijke woning of een kleine kapel. Er wordt contact met het publiek gemaakt.'

Wat de context in de late 15de eeuw ook mag zijn geweest, zeker is dat het beeld in de presentatie van het museum een heel andere betekenis krijgt. Het zal met twee andere werken van Adriaen van Wesel in de zogenaamde Utrechtzaal worden geëxposeerd. Als museumbezoeker moet je zelf bepalen hoe je naar zo'n beeld wilt kijken, vindt Pleij: 'Je kunt het prachtig vinden, je kunt de techniek bewonderen, en wie meer over de context wil weten komt uit bij het verhaal. Het beeld stamt uit een tijd waarin de hele kunstproductie erop was gericht de kijker te laten meevoelen met het lijdensverhaal. Deze kunst was erop uit mensen te ontroeren en te emotioneren. Aanzien doet gedenken.'♦

Gerdien Wuestman

Redacteur van het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt*

Het beeld is van 8 juli tot en met 4 september te zien in de tentoonstelling *De zomer van Herman Pleij* in Museum Catharijneconvent.
